

Abbed Vilhelm af Æbelholt, fejlagtigt kaldt: "Danmarks Skytshelgen i Havebruget" Hvem var han? Hvem kaldte ham sådan?

Abbot Vilhelm of Æbelholt, erroneously called:

"The Danish patron saint of horticulture"

Who was he? Who called him that?

Keywords: Horticulture; Introduction; Monastery; Monks; Middle Ages; Vegetables; Drug Plants; Fruit Trees; History; Denmark

Af Joost Dahlerup. Forkortet og omredigeret af Johan Lange

I det ansete værk Bruun & Lange: Danmarks Havebrug og Gartneri til Aaret 1919 har havebrugskandidat Andreas Madsen givet en 40 sider lang skildring af havebruget i Danmark i oldtid og middelalder, herunder en ca. 5 siders skildring af den franskfødte abbed Vilhelms 40 år lange indsats muligvis for dansk havebrug og i hvert fald for dansk klosterliv, sådan som man ud fra de sparsomme til dels meget usikre oplysninger mener, at det vil have formet sig. Der bringes et billede af abbeden i fuld figur, hvis korrekthed der også er rejst tvivl om. I konversationsleksikonet V.T.K.L. bd X s.452 anføres følgende: Vilhelm Abbed (1127 - 1203), af fr. adelsslægt. Kannik ved Genevieve-kirken (i Paris), hvis kapitels strengere organisation han satte igennem under stor modstand. Absalon, der kendte ham fra sit Frankrigs-ophold, indkaldte ham som hjælper i sit kirkelige arbejde. Først på Eskilsø, senere i Æbelholt satte Vilhelm et betydningsfuldt arbejde for dansk klosterliv i gang og vedligeholdt den kulturelt værdifulde forbindelse med Frankrig. Abbedens stærke personlighed og udpræget højkirkelige syn belyses fyldigt med breve og ved en livsskildring fra ukendt hånd. Kanoniseret i 1224.

I Nordisk illustreret Havebrugsleksikon bd.2 fra 1946 kan man under personalhistorie s.806 læse følgende:

Vilhelm, født ca. 1127 i Paris. Cisterciensermunk. Abbed til Eskilsø 1165 - 75 og Æbelholt fra 1175 til sin død. - Er den første navngivne person, om hvem vi ved, at han har arbejdet positivt for dansk havedyrkning. Indforskrev podekviste og frø fra Frankrig og forsøgte at lære munkene at spise grønsager. Var en sleben diplomatisk franskmand og en myndig prælat, en dygtig lærer. Død påskemorgen 6.4.1203, begravet i Æbelholt - Af paven kanoniseret i 1224 og i nyere tid kaldt "Danmarks Havehelgen". Yderligere har Hans Olrik udgivet "Abbed Vilhelm af Æbelholt" (1912). Ligesom der i Gartner-Tidende af og til er bragt notitser om emnet.

Fig. 1
Abbed Vilhelm

Går vi herfra tilbage til grundkilden for disse korte resumeer ender vi ved en artikel i tidsskriftet *Haven* bd.1 "Danmarks Skytshelgen i Havebruget" skrevet af Vilvordestifteren Stephan Nyeland i 1908.

I den danske katolske kirke kender man meget godt abbed Vilhelm. Han er afbildet i stort format i apsis af den katolske domkirke i Bredgade i København. Han fejres den 16. juni, og i en årrække skete det ved at en lille skare af danske katolikker valfartede til Æbelholt kloster, hvor der så blev læst messe ude i ruinerne. Men den

katolske kirke har aldrig selv sat abbed Vilhelm i forbindelse med havebruget eller blot antydningssvis nævnt noget herom.

Stephan Nyelands fremhævelse af abbed Vilhelm som Danmarks skytshelgen i havebruget følger nok den katolske terminologi, men som skytshelgen er han ganske ukendt i den katolske kirke, og begrebet en havehelgen findes slet ikke. Ved en dyberegående undersøgelse af spørgsmålet viser det sig, at abbed Vilhelm næppe var gartnerisk kyndig, og at det også er en misforståelse, at han indforskrev frø af urter og grønsager eller podekviste af træer. Ser vi først på Stephan Nyelands eget liv og historie, kastes der hurtigt lidt lys over sagen.

Som ung havebrugskandidat kom Stephan Nyeland til det katolske Belgien, hvor han besøgte den store statshavebrugsskole i den lille by Vilvoorden lidt nord for Bryssel. Det var byen her, som lagde navn til hans eget 'Vilvorde' i Charlottenlund og det var statshavebrugsskolen som blev hans forbillede for undervisningen her. På skolen i Vilvoorden har der sikkert været et billede eller en statue af Belgiens eller blot den katolske kirkes skytshelgen. Det hører sig ganske enkelt til et sådant sted. Men herom vides intet sikkert. Her traf han sin Marie Isabella Raman, som han blev gift med. Og med sig hjem havde han også sin førstelærer belgieren Paul Cramy. Disse to belgiske katolikker, fru Nyeland og Paul Cramy, talte gerne sammen trods forskellige af stand, og de fulgtes også ofte sammen, når de om søndagen gik til katolsk messe i den lille Sct. Andreas kirke på Ordruphøj.

- Sådant omtales det flygtigt af den senere forstander Valdemar Jensen i Festskrift for Vilvordes 75 års jubilæum i 1950. Stephan Nyeland var altså ingenlunde helt ukendt med det katolske, selvom han måske ikke gav udtryk for det. I 1893 - 94 skriver historikeren dr. phil. Hans Olrik som anført ovenfor i sin bog "Danske Helgeners Levned".

Det er utvivlsomt denne bog, som fanger Stephan Nyelands interesse. Han har her kunnet læse om abbed Vilhelms genvordigheder og om munkenes klager over ham. Da der også nævnes et notat om at abbed Vilhelm anmoder om frø af grønsager og urter og podekviste af træer, ser Stephan Nyeland heri en dokumentation for abbed Vilhelms gartneriske virksomhed. - Altså den første danske beretning om en navngiven abbed, som indfører frø og podekviste.

Det var vel en afvejning mellem troen og det eksklusive og så også den historiske mode, hvor selv Grundtvig og Ingemann tangerede det katolske med deres engagement i middelalderstudier. Mon ikke også Stephan Nyeland lod sig rive med af denne strømning, da han gav sig i kast med sin abbed Vilhelm. I levnedsbeskrivelsen hæfter Stephan Nyeland sig ved den sætning, hvori det siges: "... mens han (abbed Vilhelm) piner os (munkene) med sult, idet han giver os træernes blade og markens urter i stedet for føde". Stephan Nyeland tager disse ord om markens urter helt bog-

staveligt, til trods for at der i virkeligheden er tale om en grovkornet forvrængning. Men det kan dog vel ikke afvises at denne skælden ud nok er udtryk for at abbed Vilhelm ville reformere munkene med den nye Sct. Victors-regel, som pålagde dem abstinens, dvs. afholdenhed fra kødspiser.

Levnedsbeskrivelsen fortæller da også, hvad det er for nogle grove munke, abbed Vilhelm var sat til at holde styr på, og hvilke prøvelser han derfor måtte gennemleve på Eskilsø. Til sidst nævnes det at alle disse påstande var lutter løgn og pure opspind, fremsat af ubehøvlede munke, for at de herved kunne unddrage sig den nye og strenge ordensregel.

Den kerne af sandhed der kan være i dette er vel da, at abbed Vilhelm virkelig satte hårdt ind for at få styr på sit kloster, og at han indførte almindelig klosterabstinens og strammede disciplinen op. Abbed Vilhelm har vel hermed sat ind for at højne åndslivet ved at lade klostret afstå fra de blodige slagtninger, de hedensk prægede jagt-ritualer og den kødspisning, som på denne måde er forbundet med al denne blodighed. I stedet for holder man sig til det mindre blodige fiskeri, til fjerkræ, mælk, æg, frugt og grønsager.

Oversættelse af abbed Vilhelms brev.

Brevet II 76 i *Scriptores Rerum Danicarum*, ved Jacob Langebek er vanskeligere tilgængeligt. Kun de to nævnte linier findes på dansk, nemlig ved Hans Olrik: "Vi overlader det iøvrigt til din omsorg at skaffe os frø af grønsager og forskellige urter og urterødder og podedkviste af træer. Selve hovedteksten har vi kun på latin. Stephan Nyeland hæfter sig her ved, at dette brev er stilet til en Stephanus, og tager det for givet, at abbed Vilhelm skriver til sin tidligere abbed Stephanus af Genevieve-klosteret i Paris, hvorfra abbed Vilhelm blev hentet til Danmark af den unge Absalon.

Stephan Nyeland drager derfor den slutning, at abbed Vilhelm ved dette brev indforskrev frø og podedkviste fra Paris til haven ved Æbelholt. Men med tituleringen 'Ad fratrem Stephanum monachum' fremgår det at brevet slet ikke er stilet til en abbed men derimod en broder, en menig munk.

Twist og venskab mellem Esum og Æbelholt.

Nu var det sådan at der havde været en reel tvist om kirketiende mellem cistercienserne og augustinerne i Æbelholt, hvor abbed Vilhelm optræder som advokat for sit eget kloster. Men der havde også været hjertelige forhold til Esum, idet der omtales en broder Stephanus, som havde været udlånt fra Esum til Æbelholt ved istandsættelse af en vandledning her. Da brevet (II 76) refererer til en tvist og til det gode forhold til denne broder Stephanus, og da der er tale om en cistercienser med ekspertise i jordbrug, og da dette at kunne lede vand er en vigtig ting i havebrug, er

det mere nærliggende at tro, at dette brev er stilet til denne broder Stephanus i Esrum end til den ærværdige abbed ved Genevieve-klostret i Paris.

Abbed Vilhelm afslutter samme brev med at vende tilbage til omhandlede tvist, som klart nok er det egentlige anliggende, og appellerer til det rette sindelag og den indbyrdes kærlighed. I stedet for at udtrykke afvisende bitterhed over den omtalte strid gør abbed Vilhelm det modsatte. Han viser tillid og giver sin modpart en ganske stor og omfattende ordre.

For ved at nævne netop 1) grønsager, 2) urter (frø og rødder) og 3) podekviste af træer baserer han sin ordre på klosterhavens klassiske opdeling i 1) kålgård til forsyning af køkkenet, 2) krydderurtegård til forsyning af hospitalets officium og 3) abildgård til frugtlageret og til forsyning af mosteriet.

At haverne, i hvert fald den på Æbelholt må have været anseelige fremgår af, at det i levnedbeskrivelsen nævnes at abbed Vilhelm på Æbelholt havde op til hundrede personer til bords hver dag. Og selv om hospitalets patienter og de fattige næppe har været underlagt hospitalets 'abstinens', så skal der høstes mange havesager til et køkken og et officium af denne størrelse.

Stephan Nyelands forestilling om at abbed Vilhelms brev skulle være afsendt til abbed Stephanus af Genevieve-klostret i Paris må altså bero på en misforståelse. Og tanken om at abbed Vilhelm således skulle have indforskrevet frø, rødder og podekviste herfra kan derfor heller ikke holde. Skal man på grundlag af dette tale om en første navngiven havebruger i Danmark, må det nok snarere blive bror Stephan fra Esrum, men dette stadig sagt med forbehold.

* Joost Dahlerup. *Katolsk opdraget. Afsluttet sin gartneriske uddannelse på Vilvorde 1947. Senere knyttet til Kunstakademiet, "Den højere Skole". Forskningsstipendiati 3 år. Nu konsulent for Nationalmuseet, specielt afdelingen i Brede.*

Litteratur

Bruun, S.; Lange, A., 1920: *Danmarks Havebrug og Gartneri til Aaret 1919*

Pedersen, A., 1945-48: *Nordisk illustreret Havebrugsleksikon 5. udg.*

Nyeland, S., 1908: *Danmarks Skytshelgen i Havebruget. Tidsskriftet Haven*

Obrik, H., 1912: *Abbed Vilhelm af Æbetholt*

Vor Tids Konversationsleksikon I - X 1937-38

Andersen, I.N., 1998: *Abbed Vilhelm og den europæiske Integration. Siden Saxo. 15(4):42-48*